

هشدار درباره داروهای ناشناس فضای مجازی، محصولاتی که ترکیبات، دوز و حتی سازنده‌شان مشخص نیست

این وعده درمان به تخت بیمارستان می‌رسد

گزارش

مرجان قندی

گروه گزارش

بازار زیرزمینی فروش داروهای معروف به دست‌ساز، ترکیبی و صددرصد گیاهی، این روزها در شبکه‌های اجتماعی از یک تخلف صنفی ساده عبور کرده و به چالشی خاموش اما مهلک در حوزه سلامت عمومی تبدیل شده است. در پشت‌وینترین فریبنده و خوش‌آپ و رنگ صفحاتی که با شعارهای پرطمطراقی مثل معجزه لاغری در ۱۰ روزا درمان قطعی و بدون بازگشت دیابت؛ یا ترک اعتیاد بدون خماری که امید بیماران مستأصل را نشانه‌رفته‌اند، اغلب تجارتنی تارکب و مرکباز جریان دارد؛ تجارتنی متکی بر ناگاهی دارویی جامعه که در آن کپسول‌ها و کرم‌های دست‌ساز به‌طور مخفیانه به دوزهای کورتون، داروهای روانگردان، آرام‌بخش‌های صنعتی و مواد اعتیادآور تولید می‌شوند؛ اتفاقی که فقط به مسمومیت‌های حاد، صدمه به کبد و کلیه و نارسایی‌های غددی ختم که نمی‌شود هیچ، با ایجاد سراب بیهودی، بیمار را از مراجعه به پزشک منصرف می‌کند و زمان طلایی درمان را به بهای جان او می‌سوزاند.

معجزه چاقی که روی ویلچر تمام شد

مریم در آستانه جشن عقدش دغدغه‌اش این شده بود که صورت و اندامش کمی پرنه به نظر برسند. جست‌وجوهای چند دقیقه‌ای در اکسپلور اینستاگرام، او را به صفحه‌ای با چند ده هزار دنبال‌کننده رساند؛ صفحه‌ای پر از رضایت‌های ویدئویی و فوٹیوهای بدون نامی که رویشان با برچسب دست‌نویس نوشته شده بود: «اکسیر گیاهی تثبیت وزن، بدون بازگشت» او را به صفحه‌ای با عنوان «داروی دست‌ساز»، «ترکیبی» یا «صددرصد گیاهی» چه معنایی دارند و این عناوین از اعتبار پزشکی مشخصی برخوردارند یا نه، می‌گوید: «صرفاً دست‌ساز، ترکیبی یا گیاهی بودن یک محصول به معنای ایمن بودن یا اثربخشی آن نیست. ممکن است محصولی حاوی ترکیبات گیاهی باشد، اما این موضوع الزاماً بی‌خطر یا مؤثر بودن آن را تضمین نمی‌کند.» او توضیح می‌دهد: «آنچه در پزشکی اهمیت دارد، شناخت دقیق ترکیبات دارو، کیفیت مواد اولیه، نحوه تولید، وجود یا نبود ناخالصی، مدت ماندگاری و میزان اثربخشی محصول است. علاوه بر این، هر دارو یا فرآورده درمانی باید برای اثربخشی خود، شواهد علمی معتبر داشته باشد.»

این متخصص داخلی تأکید می‌کند: «نهایت طبیعی بودن را معادل دارو بودن یا بی‌ضرر بودن دانست. محصولی که صرفاً با عنوان گیاهی، ترکیبی یا دست‌ساز در فضای مجازی تبلیغ می‌شود، نباید با یک فرآورده گیاهی مجاز و استاندارد یکسان تلقی شود؛ چراکه چنین محصولی در صورت نداشتن مجوز و استانداردهای لازم، در عمل فرآورده‌ای غیرقابل اعتماد است.»

گیاهی بودن دارو تضمینی برای بی‌خطری نیست

این متخصص داخلی درباره یکی از رایج‌ترین باورهای نادرست بیماران درباره محصولات گیاهی می‌گوید: «یکی از خطرناک‌ترین باورهای رایج این است که اگر محصولی گیاهی باشد، می‌توان آن را بدون هیچ محدودیتی مصرف کرد و مشکلی به وجود نمی‌آید. گیاهان نیز حاوی مواد مؤثره و فعال شیمیایی هستند که می‌توانند اثر دارویی، عوارض جانبی و حتی مسمومیت‌های شدید ایجاد کنند.»

هدایی در مورد محصولات گیاهی غیراستاندارد و نامشخصی که در فضای مجازی یا برخی عطاری‌ها

از عصاره چای سبز، قهوه سبز و زیره کوهی است. از همان روز اولی که کپسول را خوردم، اشتهایم کاملاً صفر شد، اما در عوض انرژی کاذب و عجیبی پیدا کردم؛ سه شبانه‌روز پلک روی هم نگذاشتم. قلبم طوری در سینه‌ام می‌کوبید که انگار می‌خواست قفسه سینه‌ام را بشکافد. دستانم مدام می‌لرزید، دهانم مثل کویر خشک بود و به کوچک‌ترین صدایی پرخاش می‌کردم.» او با اشاره به اینکه اوچ فاجعه در روز دهم برایش اتفاق افتاد، می‌گوید: «سر کار یک‌دفعه حس کردم اکسیژن به مغزم نمی‌رسد. همکارانم می‌گویند چشمانم برگشت و کف از دهانم آمد. در اورژانس بیمارستان با شوک الکتریکی و تشخیص آریتمی کشنده بطنی به زندگی برگشتم. در آزمایش کبد و روان‌پزشک برای کنترل عوارض این کپسول‌های به ظاهر گیاهی، آمفتامین و مت‌آمفتامین (همان ماده پایه شیشه) پر شده بود تا با افزایش وحشتناک متابولیسم، چربی بسوزانند! آنزیم‌های کبدم به مرز هزار رسید و الان باید تحت نظر متخصص کبد و روان‌پزشک برای کنترل عوارض و تپش قلب باشم.»

هیچ دارویی بی‌عارضه نیست

فاطمه هدایی، متخصص داخلی، در گفت‌وگو با «ایران» با تشریح پرونده‌های تلخی، از عوارض وخیم این داروها و تأخیر در تشخیص بیماری‌های خطرناک می‌گوید و تأکید می‌کند: «هیچ داروی مؤثری در جهان فاقد عارضه نیست و ادعای درمان قطعی و فوری در فضای مجازی، خود یکی از مهم‌ترین نشانه‌ها برای اثبات تقلبی بودن یک محصول است.»

هدایی درباره اینکه عناوینی مانند «داروی دست‌ساز»، «ترکیبی» یا «صددرصد گیاهی» چه معنایی دارند و این عناوین از اعتبار پزشکی مشخصی برخوردارند یا نه، می‌گوید: «صرفاً دست‌ساز، ترکیبی یا گیاهی بودن یک محصول به معنای ایمن بودن یا اثربخشی آن نیست. ممکن است محصولی حاوی ترکیبات گیاهی باشد، اما این موضوع الزاماً بی‌خطر یا مؤثر بودن آن را تضمین نمی‌کند.» او توضیح می‌دهد: «آنچه در پزشکی اهمیت دارد، شناخت دقیق ترکیبات دارو، کیفیت مواد اولیه، نحوه تولید، وجود یا نبود ناخالصی، مدت ماندگاری و میزان اثربخشی محصول است. علاوه بر این، هر دارو یا فرآورده درمانی باید برای اثربخشی خود، شواهد علمی معتبر داشته باشد.»

ترکیبات ناشناخته و خطرناک در داروهای غیرمجاز

هدایی، درباره ترکیبات ناشناخته یا خطرناکی که ممکن است در داروهای دست‌ساز و غیرمجاز وجود داشته باشد، می‌گوید: «نوع ترکیبات غیرمجاز به هدف و ادعای مصرف آن بستگی دارد. برای نمونه، در فرآورده‌هایی که با عناوینی مثل «اکسیر یا تقویت قوای جنسی» تبلیغ می‌شوند، گاهی از مواد مؤثره شیمیایی کنترل‌نشده، کورتون‌ها یا ترکیبات محرک و اعتیادآور استفاده می‌شود که مصرف‌کننده را یا وابستگی دارویی مواجه می‌کند. علاوه بر این، به دلیل رعایت نشدن اصول بهداشتی و غیراستریل بودن فرآیند ساخت، این محصولات ممکن است حاوی آلودگی‌های میکروبی، قارچی یا فلزات سنگین و ناخالصی‌های خطرناک شیمیایی باشند. مسأله و خطر اصلی در محصولات ناشناس دقیقاً همین

است که نمی‌توان مشخص کرد چه ماده‌ای درون آنها وجود دارد؛ در واقع، همین ابهام درباره ترکیب واقعی محصول است که آن را کاملاً غیرقابل اعتماد و پرخطر می‌کند.»

این متخصص داخلی درباره ادعای فروشندگان مبنی بر کاملاً طبیعی، بدون عارضه و تضمینی بودن محصولات‌شان می‌گوید: «این دست ادعاها پیش از آنکه بر پایه‌های علم پزشکی استوار باشد، زیان‌تلیفات و بازاریابی است. در علم پزشکی هیچ دارویی وجود ندارد که کاملاً بدون عارضه باشد یا برای همه افراد بدون استثنا مناسب باشد؛ هر ماده درمانی پتانسیل بروز عوارض جانبی را دارد و پاسخ بدن افراد به داروها نیز کاملاً متفاوت است.»

گروه‌های پرخطر و دام خوددرمانی

او درباره اینکه کدام گروه‌ها بیشتر در معرض آسیب‌های ناشی از مصرف این فرآورده‌ها قرار دارند، می‌گوید: «آسیب‌پذیرترین افراد در برابر این داروها، کودکان، سالمندان، زنان باردار و شیرده و همچنین مبتلایان به بیماری‌های مزمن از جمله بیماری‌های قلبی، دیابت، نارسایی‌های کبدی و کلیوی هستند.» هدایی توضیح می‌دهد: «این گروه‌های پرخطر به‌هیچ‌وجه نباید داروهای را که از اصالت و سلامت آنها اطمینانی ندارند، خودسرانه مصرف کنند. این افراد فقط باید از داروهایی استفاده کنند که مستقیماً توسط پزشک معالج تجویز شده است، نه فرآورده‌هایی که بر اساس توصیه اطرافیان یا تبلیغات اینترنتی پیشنهاد می‌شود.»

این متخصص داخلی با تأکید دوباره بر خطر پنهان‌سازی علائم، می‌گوید: «یکی از جدی‌ترین خطرات این محصولات، فرو نشاندن موقت نشانه‌های ظاهری بیماری است؛ در حالی که علت اصلی بیماری همچنان در بدن فعال است. زمانی که علائم بیمار به‌صورت کاذب فروکش می‌کند، مراجعه فرد به پزشک به تعویق می‌افتد و این اتفاق باعث پیشرفت بیماری شده و درمان آن را در آینده بسیار پیچیده‌تر می‌کند.»

هدایی درباره اینکه چرا وعده‌هایی مثل اثر فوری و درمان بدون بازگشت باید زنگ خطری برای مصرف‌کننده باشد، می‌گوید: «علم پزشکی بر پایه شواهد تجربی، احتمالات و تفاوت در پاسخ‌های بیولوژیکی افراد به درمان عمل می‌کند، نه ادعاهای مطلق و یکسان. بنابراین هرگاه در تبلیغ دارویی از این قبیل واژه‌ها استفاده شود، بیمار باید پیش از هرگونه تهیه یا مصرف، نسبت به اصالت محصول حساس باشد و حتماً با پزشک معتمد مشورت کند.»

او در خصوص انتشار تصاویر قیل و بعد، تبلیغات چهره‌های مشهور یا نظرات رضایت‌بخش کاربران در فضای مجازی می‌گوید: «این دست تصاویر

و اظهارنظرها هرگز نشان‌دهنده اعتبار پزشکی یک محصول نیستند و صرفاً

ترفندهایی برای جذاب‌تر کردن تبلیغات به شمار می‌روند. این تغییرات ظاهری ممکن است ناشی از عوامل دیگری باشد؛ حتی تفاوت در زاویه دوربین، نور یا تکنیک‌های ویرایش عکس می‌تواند تصویر را به‌کلی تغییر دهد. بنابراین تجربه فردی یا تصاویر تبلیغاتی به‌هیچ‌وجه قابل استناد نیست و نمی‌تواند جایگزین مطالعات دقیق بالینی، ارزیابی‌های ایمنی، آزمایش‌های سم‌شناسی و نظارت نهادهای رسمی غذا و دارو شود.»

اعتمادسازی

این متخصص داخلی، با رد این باور که تعداد دنبال‌کنندگان پی‌لا، تیک آبی یا تبلیغ محصول توسط چهره‌های مشهور، دلیلی بر سلامت و مجاز بودن یک محصول است، می‌گوید: «شمار دنبال‌کنندگان، تیک‌های تأیید و نشان‌های شبکه‌های اجتماعی هیچ‌گونه اعتباری برای سلامت و اصالت یک فرآورده دارویی ایجاد نمی‌کنند. مصرف‌کنندگان باید به تخصص و صلاحیت علمی فردی که درباره دارو صحبت می‌کند نیز توجه داشته باشند. اظهارنظرها و توصیه‌ها زمانی ارزش استناد دارند که از سوی پزشک، داروساز یا متخصصان حوزه سلامت ارائه شوند. اگر فردی بدون داشتن کمترین دانش و سررشته در علوم پزشکی و دارویی به تبلیغ یا اظهارنظر درباره یک محصول بپردازد، این اقدام کاملاً زیر سؤال است و مخاطبان نباید چنین تبلیغاتی را ملاک اطمینان و تأیید دارو قرار دهند.»

هدایی درباره پیامدهای خطرناک قطع خودسرانه داروهای تجویز شده و جایگزین کردن آنها با فرآورده‌های تبلیغاتی فضای مجازی می‌گوید:

«این اقدام بی‌تردید می‌تواند عواقب جبران‌ناپذیری به همراه داشته باشد و بیماری را به‌شدت وخیم کند. ما متأسفانه با نمونه‌های تلخی در میان بیماران مواجه بوده‌ایم؛ از جمله بیماری که مبتلا به سرطان پستان بود، اما روند درمان علمی و مصرف تبلیغ‌شده در فضای مجازی روی آورده بود. این بیمار پس از مدتی با ضایعات بسیار وسیع، پیشرفته و متاستاز مراجعه کرد؛ وضعیتی که در عمل روند درمان او را بسیار پیچیده، دشوار و کم‌اثر کرده بود. این هشدار در خصوص بیماری‌های مزمن و خاموش مانند فشار خون بالا و دیابت هم بسیار جدی و حیاتی است؛ بنابراین بیماران به‌هیچ‌وجه نباید هیچ فرآورده تبلیغاتی، دمنوش یا داروی دست‌ساز را بدون نظارت و هماهنگی پزشک معالج، جایگزین پروتکل اصلی درمانی خود کنند.»

هدایی با اشاره به اینکه افرادی به دلیل هزینه‌های بالای درمان، شرم‌از مراجعه حضوری یا دشواری دسترسی به متخصص، به خرید اینترنتی دارو روی می‌آورند، می‌گوید: «تا حدی می‌توان شرایط این افراد را درک کرد؛ با افزایش هزینه‌های درمانی و مشکلات معیشتی، طبیعی است که افراد به دنبال راه‌های کم‌هزینه‌تر و ساده‌تر باشند، اما باید توجه داشت که خرید یک محصول ناشناس و غیرمجاز، راهکاری اقتصادی نیست؛ چراکه در آینده ممکن است به دلیل بروز عوارض جانبی شدید، مسمومیت‌ها یا پیشرفت بیماری، هزینه‌های جسمی و مالی بسیار سنگین‌تری را به فرد تحمیل کند.»

این متخصص داخلی با این توصیه

که اگر مراجعه حضوری برای بیماری دشوار یا معذب‌کننده است، می‌گوید: «افراد دست‌کم از بستر مشاوره پزشکی یا داروسازی آنلاین معتبر استفاده کنند؛ امروزه بسیاری از پزشکان و متخصصان از طریق سامانه‌های مجاز و رسمی در دسترس هستند و می‌توان درباره علائم و سمانه‌های مجاز و رسمی در دسترس مصرف‌کننده در فضای مجازی روی آورده بود. این بیمار پس از مدتی با ضایعات بسیار وسیع، پیشرفته و متاستاز مراجعه کرد؛ وضعیتی که در عمل روند درمان او را بسیار پیچیده، دشوار و کم‌اثر کرده بود. این هشدار

این متخصص داخلی درباره نقش خاموش سلامت و سواد رسانه‌ای در کاهش گرایش مردم به این محصولات می‌گوید: «ارتقای سطح سواد سلامت به فرد کمک می‌کند تا زمان مناسب برای مراجعه به پزشک را بشناسد، پرسش‌های درستی بپیرامون روند درمان خود مطرح کند و متوجه شود چه ادعاهایی از نظر علم پزشکی نامعقول و غیرمنطقی هستند.»

هدایی توضیح می‌دهد: «از سوی دیگر، سواد رسانه‌ای این توانمندی را به مخاطب می‌دهد که مرز میان اطلاعات معتبر علمی و تبلیغات سودجویانه تجاری را به درستی تشخیص دهد. هنگامی که یک آگهی تبلیغاتی وعده ۱۰۰ درصد تضمینی و بدون کوچک‌ترین عارضه» می‌دهد، فردی که از آگاهی سلامت و بینش رسانه‌ای برخوردار است، به‌جای تصمیم‌گیری هیجانی، بلافاصله پرسش‌های بنیادین می‌پرسد؛ اینکه شواهد بالینی این ادعا جاست، چه ماده مؤثره‌ای در این محصول به کار رفته و کدام نهاد معتبر بهداشتی آن را تأیید کرده است.»

هشدار سازمان غذا و دارو درباره نسخه‌های آنلاین و بی‌شناسنامه

می‌کنند، عرضه دارو خارج از کانال‌های رسمی را باشنه‌آشیل نظارت بر اصالت و سلامت فرآورده‌ها خوانند و گفت: «دسترسی به فرآورده‌های درمانی باید صرفاً از مجاری قابل‌بهرگیری انجام شود تا سلامت عمومی فدای بازارهای غیررسمی نشود.» همچنین شهرام شعبی، مدیرکل امور فرآورده‌های طبیعی، سنتی، مکمل و شیرخشک سازمان غذا و دارو با اشاره به رشد قارچ‌گونه صفحات فروش مکمل‌ها و داروهای دست‌ساز و گیاهی در فضای مجازی، تأکید می‌کند که هیچ مرجعی جز داروخانه مجاز به توزیع داروی گیاهی نیست. او با تأکید بر تفکیک میان گیاه دارویی و داروی گیاهی توضیح می‌دهد: «تبدیل فرآورده‌ها به شکل دارویی، نیازمند فرمولاسیون علمی و استانداردهای داروسازی است. عرضه این محصولات در بستر اینترنت فقط زمانی وجهه قانونی و بهداشتی دارد که به طور مستقیم از طریق درگاه‌های متصل به داروخانه‌ها و تحت نظارت مستقیم مسئول انجام شود. از این رو، هرگونه ادعای درمان، ساخت کپسول یا عرضه داروهای ترکیبی در کانال‌های غیررسمی، صدقات فروش غیرقانونی و پرخطر تلقی می‌شود.»

داروی گیاهی مجاز، دارای قابلیت کنترل کیفیت و دقیق و نظارت کامل بر فرآیند تولید است. در این فرآورده‌ها کاملاً مشخص است که چه شرکتی دارو را تولید کرده و ترکیبات آن با چه دوز و مقداری در محصول وجود دارد

تجویز دارو نیازمند شناخت دقیق وضعیت بالینی بیمار توسط پزشک است؛ به‌خصوص در گروه‌های حساسی چون کودکان و نوجوانان، اتکا به اطلاعات محدود و عمومی می‌تواند خطرات جبران‌ناپذیری داشته باشد

تجویز دارو نیازمند شناخت دقیق وضعیت بالینی بیمار توسط پزشک است؛ به‌خصوص در گروه‌های حساسی چون کودکان و نوجوانان، اتکا به اطلاعات محدود و عمومی می‌تواند خطرات جبران‌ناپذیری داشته باشد